

ANALI Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku	Sv. 24	Str. 75-96	Osijek 2008.
	Primljeno na sjednici Razreda za društvene znanosti 10. listopada 2008.		

UDK:338(091)(497.5Valpovo)
728.8(497.5Valpovo)

Pregledni rad

LJERKA PERČI*

VALPOVAČKO VLASTELINSTVO NA POČETKU UPRAVE BARUNA P. A. HILLEPRANDA

Sažetak

Analizirajući arhivsku građu određenih dijelova velikog fonda HR-DAOS 476 od 1722. do 1724. godine, u radu se razmatraju činjenice o preuzimanju uprave vlastelinstva iz vojne nadležnosti Dvorske komore u privatno vlasništvo dvorskog savjetnika Petra Antuna Hillepranda baruna Prandaua. Koristeći zapise pisama, bilježaka, izvještaja i ugovora, iznose se do sada malo poznati podaci o složenim graditeljskim zahvatima u pregradnji srednjovjekovne utvrde u reprezentativni dvorac nasuprot vrtovima i alejama koje vode u stoljetnu šumu. Prosuđuju se ugovori s raznim majstorima i pomoćnicima neophodnim za pregradnju dvorca i oni s mljekarima, pivarima, krčmarima, lovočubarima i vrtlarima. Autorica prikazuje školovanog pravnika i prosvijećenog feudalca Petra Antuna Hillepranda kao poduzetnika koji ustrojava svoje vlastelinstvo poput složenog poduzeća u kojem su opisane sve dužnosti službenika. Dolazeći u proljeće i jesen, barun je provjeravao kvalitetu radova, obavljao potrebne izmjene i dopunjavao propise za vođenje različitih djelatnosti. Takvim ustrojem vlastelinstva imao je cjelovit pregled o primanjima i izdancima vlastelinstva i mogao je, boraveći u Beču, neometano odlučivati o njegovu razvoju.

Ključne riječi: valpovačko vlastelinstvo od 1722. do 1724., dvorski savjetnik P. A. Hilleprand barun Prandau, gradnja dvorca, planiranje vrta, ugovori s graditeljima, stolarima, pivarima, mljekarima, vrtlarima.

Darovnicom cara Karla VI. prešlo je valpovačko vlastelinstvo iz vlasti Dvorske komore u posjed dvorskog i komorskog savjetnika baruna Petra Antuna Hillepranda von Prandaua. O početku njegove uprave valpovačkim vlastelinstvom od 1722. godine na dalje pisali su Igor Karaman u svojoj doktorskoj disertaciji

* Diplomirana inženjerka kemije, učiteljica kemije u osnovnoj školi "Gustav Krklec", Maruševec, Čalinec 78.

i Ive Mažuran u knjizi *Valpovo-sedam stoljeća znakovite prošlosti*. Karaman je svoja istraživanja objavio pod naslovom *Valpovačko vlastelinstvo 1962. godine*, a Mažuran svoju knjigu opremljenu brojnim slikovnim priložima 2004. godine.

Igor Karaman u svome se radu pozivao na pojedine dijelove bogatog vlastelinskog arhiva i određene isprave. Tijekom svog života publicirao je još tri rada u kojima je iznosio nova saznanja o upravljanju valpovačkim vlastelinstvom, a posebno je napisao još jedan rad o ustrojstvu vlastelinskog arhiva.¹

Ive Mažuran u svojoj knjizi iz 2004. godine u tri poglavlja: *Vlastelinstvo Valpovo od 1722. do 1790. godine*², *Trgovište i općina Valpovo od 18. do sredine 19. stoljeća* i *Valpovo u službi i sjeni vlastelinstva od njegove uspostave do početka 19. stoljeća*, obradio je početak uprave vlastelinstvom prema zamislama i ostvarenjima Petra Antuna Hillepranda.³

Za razumijevanje teme ovog rada neizostavno se treba opisati Sumarni inventar valpovačkog vlastelinstva, fond 476.⁴ To je broj pod kojim se vodi arhivska cjelina podijeljena u dvije podskupine: knjige i spise, u ukupnoj dužini od 275 metara. Knjige imaju redne brojeve od 1 do 1251, a kutije u kojima se čuvaju spisi nose oznake K 1 do K 2119.⁵

Dosadašnja istraživanja⁶ prošlosti valpovačkog vlastelinstva, pa i nova, koja donosi ovaj rad, pokazala su da je neobično važno cjelovito analiziranje povijesnih izvora jednog odabranog razdoblja. Prema popisu iz lipnja 1977. godine treba pregledavati više navedenih podskupina⁷ fonda 476 jer se tek tako dobiva zaokruženi uvid u pojedinačno zbivanje.

U kutijama sa spisima dijelom je sačuvano izvorno ustrojstvo prvobitne pismohrane,⁸ a dijelom su još u vrijeme druge polovice 18. stoljeća izvršene preinake u odlaganju dokumentacije u vlastelinski arhiv. Preslagivanjem i ponovnim numeriranjem spisa u preimenovane skupine, nazvane fascikli, stvorene su cjeline u kojima postoje kronološka preklapanja. U današnje vrijeme mogu se

¹ Vidi popis literature.

² MAŽURAN, 71-76, 77-79 i 80 -85.

³ Dalje će se u tekstu na isti način pisati njegovo ime zato što se tako potpisivao na ugovorima, pismima i bilješkama u knjigama dopisivanja.

⁴ HR-DAOS 476.

⁵ Taj je broj zapsan u sumarnom arhivu. Pregledavanjem dijela fonda na uvid je dobivena i kutija K 2147 te još K 2151 do K 2154.

⁶ Vidi popis objavljenih radova, PERČI. Od 2006. do 2007. godine otisnuta su četiri rada, u svakome je posebno opisan dio proučenog fonda 476 i ukazano na njegove posebnosti.

⁷ Više vidi u primjeru PERČI, 2006., 115-139 i 2007., 127-143.

⁸ Pri slaganju spisa u sadašnje kutije izrezane su vrpce s omotnih papira s onodobnim oznakama.

unutar fascikala VIII i XI pronaći dokumenti iz prvih godina uprave baruna Petra Antuna Hillepranda.

Za razumijevanje prilika na valpovačkom vlastelinstvu u vrijeme njegova preuzimanja početkom 1722. godine nalaze se vrlo važni podatci u seriji rukopisnih knjiga. U prvim trima zabilježeni su događaji iz prvih desetak godina nove uprave. Prva rukopisna knjiga, čiji su listovi uvezani u drvene korice presvučene ukrašenom kožom, ima sa strane i četiri zelene vezice za vezanje cijelog uveza.⁹ Listovi su numerirani i pisani raznim rukopisima. Na kraju knjige započeto je i nikad dovršeno kazalo predmeta i imena. Pisano je njemačkim, latinskim i nekoliko puta talijanskim jezikom. Osim prijepisa otposlanih pisama raznim osobama, većinom u Valpovo, Osijek, Bilje i Vukovar, ima opisa pošiljaka koje su iz Beča otpremene brodom, prijepisa bečkih ugovora namještenika koji su primljeni u službu valpovačkog vlastelinstva, cijena pojedinačnih radova tijekom prvih godina obnove dvorca, izgradnje pivare, postavljanja mlina za mljevenje i drugog za piljenje dasaka te raznih zapisa alata i pribora za pojedine radove na vlastelinskim objektima u izgradnji.

Tih tri stotine rukom pisanih listova prepuni su bilježaka o brojnim izrađenim planovima zatečenog građevinskog stanja objekata u Valpovu, planova za obnovu dvorca, planova za njegovo krovništvo, mlinove, pilanu i pivaru. Iz tih bilježaka vidi se da su planovi davani na ocjenu i da su više puta bili mijenjani. Barun je bio savjestan investitor, tražio je savjete u Beču, Temišvaru, novom upravnom centru oslobođenog Banata i od očito vojnih stručnjaka u Petrovaradinu.

Za 1722., prvu godinu Prandauove uprave valpovačkim vlastelinstvom, u rukopisnoj knjizi postoji 92 lista s najraznovrsnijim zapisima. Među dokumentima po kutijama postoje pojedinačni ugovori prvobitno odlagani u bečku pismohranu, kasnije preneseni u Miholjac, a potom u Valpovo. Među najstarije izvore ubrajaju se i dokumenti koje su vlastelinski tajnici i arhivari spremali u takozvane fascikle dajući im odgovarajuće signature.

Pri prvom sređivanju pismohrane načinjene su tri knjige¹⁰ sažetaka tada postojećih dokumenata i abecedno kazalo u dvije knjige. Iz svih tih arhivskih izvora može se stvoriti izvanredan pregled događanja koji je do sada tek djelomično i šturo napisan.

Već i letimičnim pogledom u sadržaj tih arhivskih dokumenata daje se jasno naslutiti kako se može stvoriti vrlo pouzdan uvid u slijed događanja pri prijelazu vlastelinstva iz posjeda Komorske uprave u posjed baruna P. A. Hilleprand

⁹ Na donjem dijelu rubova listova po debljini knjige crnom je tintom po papiru napisano «Protocolum».

¹⁰ U sumarnom inventaru navodi se za sve tri knjige vrijeme upisa između 1690. i 1811. godine.

von Prandaua. Jednostavan i živ način pisanja novog vlasnika približava ga kao zanimljivu osobu. Na više se načina može spoznati da je barun bio sposoban, naobražen, čovjek prava i željan postupati pravedno prema svojim podanicima. Posjedovao je i mnoge sposobnosti dobrog organizatora poslova obnove vlastelinstva i bio je odlično upućen u načine zapošljavanja za ono vrijeme kvalificiranih majstora, pa i stručnjaka u lovstvu, vrtlarstvu, mljekarstvu i pivarstvu. Kao priznati bankarski stručnjak onog vremena, neprestano je vodio brigu o uravnoteženosti primitaka i izdataka vlastelinstva, a u nova ulaganja ulazio je odabirući uvijek nova tehnološka rješenja.

U vrijeme preuzimanja valpovačkog vlastelinstva, Petar Antun imao je 46 godina i bio je 20 godina u službi savjetnika Dvorske komore i 7 godina savjetnik Universal Bancalitaeta. Od 1707. godine bio je oženjen Anom Marijom Praembs. U to vrijeme preuzimanja Valpova imali su tri maloljetne kćeri.

Godina 1722.

Prvo prepisano pismo od 21. veljače 1722. godine upućeno je u Osijek. Barun izvještava gosp. Fleischmanna da želi sa svima živjeti u miru i da posjeduje nacrt mjesta, crtež dvora i stupanj njegovih oštećenja. Iz tih crteža znao je da je provisorova kuća upotrebljiva, da može poslužiti za njegovo prebivanje. Iz sadržaja prepisanog pisma vidi se da je barun bio u opsežnim pripremama za putovanje u Valpovo i da je trebao biti službeno uveden u valpovački posjed.

Vrlo je moguće da je i prije prvog zabilježenog pisma barun slao pisma, kako u Valpovo tako i Osijek,¹¹ i da je već u Beču dobio neke, za daljnje vođenje poslova, važne podatke i spise.¹² Taj se dojam dobiva na temelju naputaka izvjesnom Felberu u Valpovu, ali i već spomenutom Fleischmannu. Očito je da je u tom novom složenom poslu bilo važno bilježiti sadržaje prepiske pa se to nešto kasnije počelo i provoditi. U nekoliko sljedećih pisama u kojima barun piše o gradnji mlina, zapošljavanju mlinara i upotrebljivom urbaru, vidi se da su primatelji pisma osobe možda već i od ranije dobro upućene u složenost problema koje rješava novi vlasnik.

O svome putovanju u Osijek i Valpovo obavijestio je i upravitelja Slavonske komorske inspekcije baruna J. A. Kallenegga. Tako se zna da je svoga slugu s dosta stvari i prtljage poslao brodom do Vukovara. Opisao je kako zamišlja da

¹¹ HR-DAOS 476, K 119, u toj kutiji na početku je sačuvan bivši ovitak s oznakom da je sadržavao spise od broja 565 do broja 660 iz fascikla 8. Prva su tri izvora iz 1719., 1721. i prijepis bez datuma.

¹² Ovdje treba ubrojiti komorski popis iz 1702. godine.

se brod vuče uzvodno do Petrijevacu. Iz više pisama upućenih u drugoj polovici ožujka zna se da će barun sa svojim gostima krenuti na put kopnom 1. travnja i da mu treba osigurati skelu na Dravi. Koliko je bilo gostiju teško je reći, možda kočija ili dvije te još nekoliko osoba u pratnji. Takav se zaključak može izvesti prema broju rezerviranih soba. Barun je, koristeći određeni crtež, odlučio da se uz provizorovu kuću s četirima sobama opremi i jedna mala kuća s dvije sobe, a koju je on vidio na navedenom crtežu. Da je službeno uvođenje u posjed trebalo biti veliko slavlje očito je iz podatka da je za tu prigodu u Valpovu barun dao dopremiti određenu količinu crvenog vina.

Putovanje je trajalo 7 ili 8 dana. Već 9. travnja barun iz Valpova piše generalu Petraetschu o garnizonu i drvimu. Sljedećih dana o roboti i otpremi drveta napisao je 6 pisama i poslao ih u Osijek. Zanimljivo je da barun već 25. travnja piše iz Beča u Osijek kako je zapovjednik *kasarne* Corneth u Valpovu bio na usluzi, kako su se vojnici stisnuli i umjesto četvorice u jednoj sobi spavala su šestorica.

Iz pisma od 29. travnja jasno se vidi da je barun preko svojih veza u Banatu tražio lovca,¹³ mlinara i pivara. O građevinskim poslovima pisao je on poslije boravka u Valpovu raznim ljudima. Znao je da mu je neophodan kamen za dovratnike, doprozornike i stube, posebno građevno drvo iz Štajerske i dobar voditelj gradnje, palir (Palier), koji će rušeci dijelove prednjeg i desnog krila valpovačke utvrde sačuvati dio starog, ali upotrebljivog građevinskog materijala. Pečenje opeke nametnulo se kao hitan posao, a još je zahtjevnije bilo pečenje dobrog crijepa.

Sredinom svibnja barun piše o službi graditeljskog pisara. Prema njegovim razmišljanjima, ta je služba vrlo zahtjevna. Ona je spona između palira i zidara s jedne strane i radnika na različitim poslovima s druge strane. Svakome od njih treba biti uredno zabilježeno trajanje rada. Računaju se tako i cijeli dani i polovice i četvrtine da bi svatko prema utvrđenoj nadnici bio pravedno plaćen. Taj je pisar trebao voditi dnevnik rada, pisati tjedne izvještaje i mjesečne obračune i brinuti o vlastelinskom alatu koji je povremeno stizao iz Beča.

Pisma provizoru Szarki pisana su uvijek latinski. Moguće je da je ubrzo nakon povratka u Beč odlučeno povećati osoblje valpovačke vojarne. Nekolicini časnika, trubaču i sedlaru, pridružila se i jedna žena. Plovili su brodom pa je njihov prijevoz nakon dolaska u Valpovo trebao platiti provizor Szarka.¹⁴

¹³ U pismima se to zanimanje imenuje samo kao lovac, a u ugovorima uvijek lovac fazana. U nadležnosti tog zaposlenika bila je divljač koja obitava u šumama, današnjim rječnikom opisali bismo ga kao lovočuvara. Od prve godine uprave postojala su dva radna mjesta za gospodarenje i nadgledanje divljači oko Valpova i Petrijevacu.

¹⁴ HR-DAOS 476, knj. 1, 17. O svemu tome pisao je barun gospodinu Fleischmannu.

Da su se barunove zamisli brzo ostvarivale i provodile vidljivo je iz sljedećih nekoliko pisama. On već 30. svibnja odgovara na Szarkin izvještaj s opisom radova od 4. do 23. svibnja. Provizor piše što se radilo svakog dana i javlja da je dnevno radilo i krčilo 15 do 20 osoba. Poslovi su bili oko krčme, u šumi, vozilo se drvo za pečenje opeka, prebacivalo se pristiglo vino, radilo se u Valpovu i u Miholjcu. Sljedećeg je tjedna deset osoba iz Petrijevacu bilo određeno za rad na pravljenju opeke. U nastavku sljedećeg tjedna drugu skupinu činilo je 30 osoba iz Valpova i Petrijevacu. Oni su radili u dvoru i na pravljenju opeka. Sačuvao se i zapis da je u jednom tjednu isplaćeno 8 for., 4 krajc. za 150 kg govedine i 44 kg slanine.

Od 30. svibnja do 7. lipnja radilo je 25 osoba u šumi, a 30 na pravljenju opeka. Sljedećeg tjedna radila su na dvoru i opekama 34 čovjeka i još jedan tjedan poslije radila su 34 čovjeka. Tog su tjedna stigla dva broda i s njima ukupno 19 različitih alata i kalupa za opeke i crijep. Prema izvještaju za posljednji tjedan u lipnju, vidi se da se također gradi i u Miholjcu.

Sredinom srpnja, prema zapisu pisma, barun je primio novi nacrt dvorca. U tom dugom pismu on piše o zapisanim visinama vrata, prozora i stropova,¹⁵ njihovoj širini i redosljedu radova na glavnim i sporednim zidovima. Sredinom kolovoza u svojim pismima barun već opisuje brojne pripreme za novo putovanje u Valpovo.

Koristeći tri knjige sažetaka i abecedno kazalo, utvrđeno je da je najstariji ugovor napisan 15. lipnja 1722. godine. Barun je tog dana sklopio ugovor¹⁶ u šest točaka s graditeljem, u kazalu se naziva *murariom politore*, Jakobom Hagnerom. U prvoj točki utvrđuje se kako graditelj sa sobom nosi plan dvorca i treba slijediti barunove usmene upute. U drugoj točki barun se obvezuje da će svakog dana na građevini biti 10 vrijednih upotrebljivih momaka i dnevničar koji će voditi brigu o miješanju žbuke. Graditelj će tjedno od provizora primati 4 for. U petoj točki utanačen je postupak poslije prekida rada i graditeljev povratak, a u šestoj se piše o određenim namirnicama. Petar Antun Hilleprand uz vlastoručni je potpis utisnuo i svoj pečat. Može se pretpostaviti da je Hagner svakako krajem lipnja otpočeo voditi gradilište u Valpovu.

Drugi ugovor¹⁷ potpisan je 25. srpnja desetak kilometara istočno od Pečuha, u podnožju Mecsek gore. U Pecsvaradu su u ime baruna potpisali njegovi provizor Szarka i graditelj Hagner s klesarom Jakobom Wallom iz istog mjesta. Na unu-

¹⁵ HR-DAOS 476, knj. 1, list 47. Ovdje on detaljno opisuje što želi da se izvede na kapeli, kakve ona treba imati prozore i kako će se naknadno riješiti neki problem vezan uz obrambeni zid.

¹⁶ HR-DAOS 476, K 181, 292/11.

¹⁷ HR-DAOS 476, K 181, 293/11.

trašnjoj strani prvog lista 10. studenog opisane su dimenzije dviju vrsta dovratnika, stepenica, njihov profil. Dodane su još odredbe o postavljanju isklesanih dijelova. Tako se ističe kako je potreban dobar pomoćnik za njihovu ugradnju. Drugom je rukom u pet redaka zapisana cijena pojedinih kamenih dijelova.

Treći ugovor¹⁸ potpisao je stolar Johan Michael Wagner 25. kolovoza 1722. godine. Prve su odredbe zanimljive zato što obvezuju tog majstora na suradnju s ostalim službama na gradnji objekta. Barun od njega zahtijeva odanost i pravilno trošenje sirovina. Wagner je krenuo iz Beča pa su i dani putovanja također plaćeni. Određena je ruta kojom je putovao do Valpova. U šestoj točki zabilježeno je da će se mjesečno od Miholja do Jurjeva isplaćivati 18 for. U kasnije dopisanom obračunu vidi se da je za razdoblje od 29. kolovoza 1722. do 1. svibnja 1723. isplaćeno ukupno 202 for.

Za razumijevanje njegove osobe, sposobnosti, vizija o napretku i kvaliteti investitorskih pothvata u prvoj godini upravljanja vlastelinstvom, treba znati da je barun Hilleprand, osim izgradnje dvorca, poduzeo zahtjevan posao izgradnje pivovare¹⁹ i pilane. Tijekom ljeta u Valpovo je stigla oprema za kuhanje piva. Kotao je imao volumen od 40 vjedara, približno 2.240 L, stajao je 588 for, a hladilo 50 for. Sve zajedno s ostalim dijelovima plaćeno je 812 for., 48 krajc. Podatci o pilani zapisani su na sljedećoj stranici prve rukopisne knjige. I sljedećih desetak stranica, osim što donose zanimljive podatke o napredovanju graditeljskih zahvata na kapelici i dvorcu, prepuni su podataka o tehničkoj opremi koja je stizala u Valpovo.

Istodobno vodio je barun poslove oko otpremanja drveta za prodaju, odredio je visinu brodarine za različitu robu, krupnu stoku i putnike na dravskom prijelazu u Miholjcu. Odredio je najnižu dob podanika (15 godina) koji su trebali na vlastelinstvu raditi 12 dana godišnje. Višak radnih dana trebao je biti plaćen prema visini propisanih nadnica.²⁰

Za drugo putovanje, prema pismu od 26. kolovoza, barun Hilleprand odredio je rutu za svoje podanike od Beča do Kanjiže na Viroviticu dok je on vjerojatno presijecao Panonsku nizinu i preko Sigeta stigao u Moslavinu te previdio da će u Valpovo stići u subotu ili nedjelju. Čini se da je ostao najmanje tri tjedna, možda i koji dan više. U Beču 3. listopada on piše: *upravo sam stigao*.

Očito je da je s odmicanjem građevinskih radova, ugradnjom kamenih dijelova, trebalo još osigurati majstora koji je bio neophodan za sklapanje vrata i

¹⁸ HR-DAOS 476, K 181, 294/11.

¹⁹ HR-DAOS 476, knj. 1, list 54.

²⁰ HR-DAOS 476, knj. 1, list 59, iz pisma gosp. Fleischmanu, list 60 i dalje.

prozora. U Beču je 12. studenog 1722. potpisan ugovor²¹ s bravarom Sebastijanom Hipschom. I taj ugovor unutar svojih listova ima raniji datum. U Beču je 3. studenog sastavljen prvi ugovor između vlastelina i bravara s dva pomoćnika. Za razne vrste poslova bile su utvrđene jedinične cijene. One su vrlo vjerojatno mijenjane tijekom nekoliko sljedećih dana. Spomenutog 12. studenog dopisan je drugi ugovor kojim se određuju cijene izrade željeznih predmeta iz starog ili korištenog željeza. Taj drugi ugovor barun je vlastoručno potpisao.

U prvoj rukopisnoj knjizi, uz prijepis ovog ugovora o bravarskim radovima, bilježe se još razne vrste čavala, lima i mesinganog pribora koji su ta trojica nosila sa sobom u Valpovu.²² Na sljedećem je listu zapisano ime bravara Mathiasa Thurnera i što on treba raditi na 17 velikih prozora.

Iz svega ovdje navedenog vidljivo je da je barun Hilleprand vrlo racionalno planirao graditeljske poslove tijekom ljeta kako bi se dio poslova stolara i bravara mogao obavljati i tijekom zimskih mjeseci. Na kraju godine piše on sažetak kako se, poučen iskustvima protekle godine, trebaju voditi poslovi.

Godina 1723.

Iz prve knjige bečkih zapisa saznaje se da je početkom ožujka 1723. godine barun napisao puno pisama i da je sve obavijestio kako će već krajem mjeseca biti u Valpovu. Čini se da se odlučio još ranije krenuti pa se 17. oputio iz Beča, 19. je bio u Kanjiži, a 21. u Miholjcu i Valpovu.²³

Prema zapisima u rukopisnoj knjizi, barun je boravio na svome vlastelinstvu najmanje 6 tjedana. Moguće je da je o izvedenim graditeljskim radovima na dvoru dao donijeti ocjenu nekog stranog graditeljskog stručnjaka. Na takav zaključak navodi talijanski tekst koji govori o podizanju mostova, načinu na koji će se uložiti ulazna kapija, popločenju dvorišta uz okrugli toranj. Dana je također preporuka gdje da se unutar dvorišta smjesti pecara i bačvarija. U daljnjim razmatranjima bilježi se što treba biti gotovo do jeseni i posebno se spominje pokrivanje krova.

U nastavku su zapisane cijene prostornog klafta²⁴ građevine 3 for. pa redom vrste zidarskih poslova oko vrata, prozora, stropova, dimnjaka, vijenaca, žbukanja izvana i iznutra te popločenja tavana i drugih prostora. Na isti način vrlo detaljno za stolarske radove zabilježene su cijene složenih i jednostavnih prozora, pa i onih podrumskih, isto tako složenih i jednostavnih vrata, do onih podrumskih

²¹ HR-DAOS 476, K 181, 295/11.

²² HR-DAOS 476, knj. 1 list 78.

²³ HR-DAOS 476, knj. 1 list 117.

²⁴ To je 6.821 prostornih metara.

i stajskih. Odmah u nastavku zapisane su cijene kopanja grabe i drugih složenijih vrsta iskopa zemlje, što se vidi po višim cijenama.

Dakako, važno je spomenuti da su u pecari tijekom barunova boravka u Valpovu izvršili probnu destilaciju kako bi se za svaku komponentu postavio standard i izračunao utrošak sirovina i visina plaća destileru i pomoćnim radnicima. Mislilo se stvarno na sve. Zapisan je i trošak za svijeće, 3 krajc., dok je uz ostale sirovine izmjeren još i utrošak 2 prostorna metra drva: trebalo je ukupno platiti 2 for., 53 krajc. Na listu 121 procijenjen je i zapisan ljudski rad na 2 for. Taj podatak, ukupno 4 for., 53 krajc., vjerojatno je bio važan i služio je za određivanje cijene rakije. Krčmari su morali od vlastelina kupovati vino koje je on nabavljao izvan svog vlastelinstva i rakiju koja se destilirala pod njegovim nadzorom.

Inventar od 31. svibnja 1723. godine

Na presavijenom arku papira, na dva lista, na desnim polovicama stranica, zapisan je predani inventar. Na desnoj poledini ima više zapisa signatura tog dokumenta. Neke su precrtane, a na donjem dijelu stranice piše: *Valpovo 31. svibanj 1723.* Tog je dana Stephano Szarka predao knjige, oružje, posteljinu, model mlina za piljenje, vlastelinski grb, vlastelinsku zastavu te konjsku opremu Petrusu Szlavicku,²⁵ koji je to potpisao vlastitom rukom.

Vrijednost je tog dokumenta višestruka. Kazuje čega je sve bilo i svojim redosljedom odlično ocrtava stanje i poglede na upravljanje vlastelinstvom. Na svaki način značajno je da je prvi predmet zapravo jedna knjiga ugarskog prava. U nastavku piše da je knjiga uvezana u svinjsku kožu i ima zeleni naslov. Slijede tri sveska Caspara Schmida: u prvom svesku civilno pravo i komentari, zajedno uvezani, te još dva sveska. Iza tih četiriju knjiga slijedi uvez raznih propisa, pa civilno pravo i kazneno pravo. Sve je zajedno povezano crvenom vrpcom. Dalje je zapisan rukom pisani urbar i formular, vjerojatno takozvana glava s odgovarajućim rubrikama formulara koje su se koristile za bilježenje određenih podataka. Sedma je knjiga rukom pisan pravilnik o korištenju drveta i propisi o upravljanju šumama.

Na drugoj stranici inventara bilježi se oružje. Od vatrenog oružja jedna je vrsta od dviju dugih cijevi s kalupom za lijevanje kugla i nabojima; od druge su vrste opet dvije cijevi s kalupom za lijevanje kugla, nabojima i tuljcima i par pištolja bez kremenja.

Treća skupina stvari jesu stolnjaci, 3 od damasta i 4 od obične tkanine, 60 stolnih ubrusa od kojih je 12 od damasta, 4 nešto veća ubrusa, 6 pari plahti, 12 finih lanenih presvlaka za jastuke, 6 pari grubih plahti, 3 para istih, ali korištenih,

²⁵ U tekst se preuzima grafija iz arhivskih izvora.

6 stoljnjaka od grubog lana, 4 ručnika za kositreno²⁶ posuđe, 6 ručnika, 3 ručnika za žlice,²⁷ 4 mala gruba ručnika. Sve je to bilo zatvoreno u putni sanduk u kojemu treba biti bijela posteljina.

Model pilane bio je pohranjen u svoju kutiju, a drveni pladanj za kavu bio je *Indianisch* ukrašen. Slijedi opis vlastelinskog grba, bijelo i plavo obojen, na sredini ga krase izrezbareni stručak cvijeća. Sa stražnje strane imao je u sredini crni štitić na kojem je bio grb i iznad kojeg je bila željezna pritka za šator koji je sve natkrivao. Tome su pripadali prednja pritka, 6 manjih okruglih, 2 matice, 1 zavrtanj. U nastavku piše željezna peć iako bi se taj izraz mogao prevesti i kao željezno ložište ili možda kućište. Bit će da je isti dio kao naprava imao veze s grbom, ali je moguće da je bio u vezi i sa sljedećom pozicijom na popisu, velikom zastavom od bijelog i plavog tafta s pozlaćenim dugmetom. Dalje je zapisan konopac za potezanje, vjerojatno se odnosi na opisanu vlastelinsku zastavu. Tri zadnje pozicije na tom popisu jesu konjska orma za cijeli voz, 2 španjolska zida²⁸ i kuhinjski roštilj.

Može se pretpostaviti da je popisa i inventara bilo i ranije, predmeti su često mijenjali mjesto i uvijek je za njih bio netko zadužen. Tako se postizao red i postojala je svijest o vrijednosti predmeta, bio to stolnjak, vlastelinski grb ili drveni pladanj.

Godina 1723. nakon povratka s proljetnog posjeta Valpovu

Na stranicama prve rukopisne knjige nakon povratka iz Valpova barun je pisao sažetke dogovora ili je važne pojedinosti opisivao drugim osobama za koje je smatrao da trebaju biti u tijeku zbivanja. Među tim zapisima na sljedećim stranicama ima bilježaka koje donose cijenu novog mlina: 3.849 for., 28 krajc. na 122. listu. Isto tako zapisano je koliko je plaćeno tesarima iz Temišvara i stolaru. Iz tih se podataka jasno vidi da se gradila nova krčma koja je stavljena pod krov. Neki stranica dalje bilježi se da je započeta i gradnja novog podruma uz tu krčmu.

Na primjeru odloženog ugovora²⁹ sklopljenog s dvojicom stolarskih pomoćnika Laurentiem Jenanom i Josephom Baderom, još se jednom jasno vidi kako je pri svakom sklapanju ugovora barun osobno odlučivao o odabiru stručnih rad-

²⁶ Kositreno posuđe bilo je uobičajeno za posluživanje hrane i pića, smatralo se vrjednijim priborom od lončarije, fajanse ili kamenine. Pri pranju i brisanju koristili su se posebni ručnici.

²⁷ Ovdje treba pretpostaviti da su žlice možda bile od srebra pa se za njihovo čišćenje (često su tamnjele zbog utjecaja pojedinih sastojaka jela) koristio uvijek jedan ubrus.

²⁸ Tapetama od ukrašene kože presvlačili su zidove i tako toplinski izolirali prostore u kojima se boravilo.

²⁹ HR-DAOS 476, K 181, 296/11.

nika. Moguće je da je procijenio da će njihovo umijeće biti dovoljno za manje zahtjevne radove na brojnim prozorskim krilima iz mekog i tvrdog drveta. Bilo je dogovoreno i zapisano da će tjedno primati ljepilo i ostali potrošni materijal. Za dane putovanja primili su dnevnice, tjednu plaću davao je provizor, a sami su brinuli za hranu. Ugovor je potpisan u Beču 11. lipnja 1723. godine. Iza prijepisa na 129. listu slijedi skraćeni zapis drugog ugovora s vrtlarom. Isti ugovor nije među ostalim originalima iz tog vremena. Tako je to dobitak za naše poznavanje prilika na vlastelinstvu zato što je to do sada prvi poznati spomen vlastelinskog vrtlara u Valpovu.

I opet se vidi da je taj prvi vrtlar bio zadužen za projekt velikog vrta, drugog manjeg prednjeg vrta za cvijeće. Kako se spominju staklene ploče, očito je da su već imali kljajališta ili ih je trebalo urediti. Vrtlar je trebao još voditi brigu o vrtu s biljkama za jelo, takozvanom kuhinjskom vrtu, i posebno voćnjaku. Provizor dodjeljuje vrtlaru jednog momka za pomoć te još po potrebi neophodne radnike, on ga kontrolira, a to znači da je vrtlar izravno podređen provizoru. Dalje na listu 132, u jednom pismu, bilježi se da je vrtlar već dobio putovnicu.

Barun je u Beču 20. lipnja 1723. sklopio ugovor³⁰ sa šestoricom tesara uz tjednu plaću od 2 for., 30 krajc. Očito je da se sve poduzelo da bi do jeseni bio izvršen plan gradnje. Što je sve trebalo staviti pod krov nije jasno do kraja, ali sigurno je da se radilo o nekoliko novih građevina i možda još kojoj izvan Valpova.

Sačuvani ugovor³¹ od 22. srpnja 1723. bilježi da je Johan Adolph Dreissig primljen za pisara, u kazalu piše *scriba*. Na odloženom primjerku ugovora nema njegova potpisa.

Na tim stranicama prve rukopisne knjige često se spominje izvjesni Repesa u pismima drugim osobama ili se na latinskom bilježe njemu upućeni nalozi. Isto tako slijede zapisi na talijanskom jeziku, a piše se i o župnoj crkvi. Očito je da je i tog ljeta bilo pečenja opeka ili crijepa jer se govori o dopremi drva za loženje. Među tim stranicama zabilježeno je 30 točaka prema kojima se treba vladati provizor za godišnju plaću od 300 for.

Čini se da je 1723. godine barun stigao nešto kasnije u rujnu. Nakon povratka u Beč 19. listopada zapisao je na desetak listova zaključake po pojedinim točkama. Ima ih ukupno 21, a donesene su 12. i 13. listopada. U prvoj točki dogovoreni su odnosi između Repese, Slavicka i Wagnera. Dogovori za točke 2 do 6 trebaju čekati. Dalje je vrlo vidljivo da je barun nastale probleme među ljudima iz uprave vlastelinstva rješavao tek kada je stvorio vlastitu sliku o propustima pojedinaca. Moguće je da zapravo i nije bilo sasvim jednostavno, u vrijeme kada se piše i

³⁰ HR-DAOS 476, K 181, 297/11.

³¹ HR-DAOS 476, K 181, 298/11.

vrtlaru i lovcu kako će obavljati svoje poslove, sve to povezati s građevinskim radovima u tijeku. Čini se da je peč za pečenje opeka i crijepa stvarala probleme. U posljednjoj 21. odredbi zapisano je da se zemljopisne karte pošalju u Beč.

U pismu od 3. studenog piše barun Dreissigu o 24 table stakla, da se polomljene ploče upotrijebe za provizorovu kuću. Čini se da je o tom problemu stolar izravno obavijestio baruna, a on je proslijedio svoju odluku.

O zaposlenju pivara Johanna Fehra postoji zapis u rukopisnoj knjizi na 175. listu i dalje i originalni ugovor³² na pet uvezanih stranica od 5. studenog 1723. Pivar je utisnuo svoj pečat s inicijalima J. H. F. iznad cvijeta s tri latice ukrašene s dva ukrštena pivarska alata, kušalicom i lopatom. Moguće je da je pivar rodom iz Breisacha, mjesta u zapadnom Schwartzwald, jer tako bi se moglo pročitati ono nekoliko zapisanih slova iza Bur... Ugovor je stupio na snagu 1. siječnja 1724. godine s pravom pivarenja, držanja krčmi i držanja mesarskih klupa.³³ Prema ugovoru, bilo je određeno kako Fehr mora voditi zapise o broju i vrsti klanja jer se prema tome popisu vlastelinu plaćala posebna taksa.

Poslije zapisa Szlavickova izvještaja o ljetini u 1723. godini, barun raspravlja u jednom pismu o mogućnosti sadnje duhana³⁴ jer se već raspitivao kod određenih služba u Beču. Dalje on bilježi cijenu mlina bez radova na vodi, ukupno 1648 for. Na kraju te druge godine raspravlja se o naoružanju 50 pandura i visini troškova i bilježi još jedan ugovor³⁵ s palirom Johannom Hacklom koji je potpisan 26. prosinca 1723. godine.

Drug palir imao je ugovor na 6 mjeseci, obveze su bile napisane u 10 točaka. Što se tiče dvorca, načinjen je detaljan plan, pojedini su dijelovi na planu bijeli i na njima je, prema dogovoru s barunom, trebalo izvršiti određena poboljšanja. S istim poslovima također je detaljno upoznat administrator Passardi. Jasno je da su djelatnosti za 1724. godinu bile vezane uz objekte u Miholjcu i novu pivaru. Prema njenom crtežu treba izvoditi radove u dogovoru s administratorom i pisarom. U točki 5 dnevno se osigurava 10 do 12 zidara. Zidar prima 9 krajc., mješač žbuke 6 krajc. Prema zapisima na ceduljama vrše se tjedne isplate. Palir tjedno prima 4 for., 30 krajc. i od početka putovanja teče njegova plaća, a prihvatio je obvezu ostati najmanje 6 mjeseci.

³² HR-DAOS 476, K 181, 299/11.

³³ Svježe se meso iznosilo na trg. Ponekad su klupe bile smještene u drvene kućice. Kako je bilo na valpovačkom vlastelinstvu na početku uprave, teško je reći.

³⁴ Taj podatak treba povezati s činjenicom da je samo godinu ranije, 1722., u Feldbachu otvorena tvornica duhana, prva u Austriji.

³⁵ HR-DAOS 476, K 181, 300/11, zapis knj. 1, list 197 i dalje.

Godina 1724.

Na početku 1724. godine barun je temeljem posebnog ugovora³⁶ nabavio vino za sve krčme na vlastelinstvu. Iz podruma grofa Caprare u Šiklošu njegov opunomoćenik Ubaldo Torri prodaje oberdirektoru V. Passardiju i kastneru J. Weinaueru 500 vjedara vina, približno 28.000 L. Ugovor sadržava odredbe o plaćanju poreza i načinu prijevoza u podrum u Miholjcu. U isto vrijeme ugovorom³⁷ je obvezao Veita Burgharta da će održavati dvor, provizorat i krčmu uz mjesečnu naknadu od 26 for. Za vrijeme putovanja ima on besplatan prijevoz i hranu.

U pismu od 22. siječnja barun piše administratoru Passardiju da će sljedećeg dana na put za Valpovo krenuti palir, tri zidara i dva paža. U prtljazi će biti i 24 lopate.

U to su vrijeme već zabilježene vijesti o traženju kuće s vrtom u Osijeku, Gornji grad, i obveze špana Johana Lessera u Miholjcu, njegovoj dužnosti vođenja dnevnika rada i zapisivanja količina izdanog vina. Istodobno, u Valpovu se očekuje dolazak lovca koji kod prethodnog poslodavca mora odraditi otkazni rok.

U ožujku se ponovo dogovara način putovanja iz Beča do Valpova. Ima prijepisa pisama za Passardija i Repesu. Vidi se da je ruta mijenjana; nije se išlo na Barcs.³⁸ Dunavom su plovili do Mohacsa, kopnom su putovali dalje na Branjin Vrh. Kod Narda su brodom ili skelom došli u blizinu Valpova.

Pri tim temeljitim pripremama za proljetno putovanje u Valpovo očito je da je dva ili tri tjedna ranije bio zaposlen izvjesni inženjer koji je mjesečno imao 30 for. Poslan je na put prije barunova polaska iz Beča. O svemu tome piše on u pismima naslovljenim na Passardija.

Do sada se prema zapisima pisama i sačuvanim ugovorima mogla približiti živa i raznovrsna svakodnevica na valpovačkom vlastelinstvu pod novom upravom. Iz tog vremena potječe i zanimljiv zapis pokretnih predmeta koji su bili namijenjeni barunu i njegovoj obitelji.

U Valpovo su dopremili: 4 lanene plahte, 8 pari plahti za ležanje, 6 bijelih slamarica, 6 vunениh madraca, 6 vunениh jastuka, 4 vunena prekrivača, 2 deke od bojanog lana. Iza toga je opisan porculan,³⁹ 2 puta po 12 tanjura, 2 zdjele, 4 veće,

³⁶ HR-DAOS 476, K 181, 302/11.

³⁷ HR-DAOS 476, K 181, 301/11.

³⁸ U tom su slučaju trebali naručiti dobrog kormanoša za plovidbu od Barcsa do Sopja i Čadavice i svježe ljude koji bi pomogli pri nastavku putovanja. Vidi se da je 12. travnja promijenjen taj plan poslan još 1. travnja.

³⁹ Taj je podatak o porculanu kao tvari iz koje je izrađeno posuđe za posluživanje jela vrlo zanimljiv. Može se postaviti pitanje čiji je to bio proizvod: japanski, meissenski ili bečki. Prva proizvodnja u Meissenu krenula je oko 1712., a bečka, na temelju špijuniranja i odavanja proizvodnih tajna, oko 1720.

4 velike i još 2 velike. Poslana je jedna karta Ugarske, *Thesis*, slike, nekoliko pakiranja kreveta, poljski stol, 6 kožnatih stolica, prijenosna stolica za obavljanje nužde s bakrenim sandukom.

Od staklenih predmeta bilo je čaša za rakiju, više različitih boca i 2 veće čaše. Tu su zapisali i 4 pakiranja papira i damsku stolicu. Između kuhinjskih predmeta bilježe 3 svijećnjaka za kuhinju i tri druga, željeznu tavu, 2 posude za žar, 6 tronoga, 2 postolja za drva u vatri, pribor za loženje, 4 tronoga, 3 zdjele, 6 drvenih tanjura i 6 daščica.⁴⁰

Iz barunova pisma od 3. lipnja upućenog Passardiju saznaje se nešto i o ruti na povratku. U Beč se doputovalo preko Laxenburga, ljetne rezidencije okružene parkom i bogatim lovištima, u kojoj je često boravio Karlo VI.⁴¹ Barun je napisao: *prekjučer sam sretno stigao s mojom djecom.*

Nakon povratka, barun je zabilježio odstrelnu listu, vrijednost pojedine divljači. Radilo se tu o pretežno sitnijim vrstama i mnogim pticama koje su obitavale u vlastelinskim šumama. To je dogovorio s lovcem koji je tih dana iz Beča krenuo za Valpovo. Njemu je povjerio i nadzor pošiljke 24 klade za 28 for., 40 krajc., ure⁴² u vrijednosti 20 for., stolarskog alata za 4 for., 17 krajc., 4 okovana sanduka i list pile za 12 for. Sljedeća pošiljka iz Beča poslana je 18. srpnja i imala je 24 lopate za žito, približno 50 kg crne smole te još nekog pribora za rad u polju i pri gradnji.

Uz lovočuvara, koji je imao ugovor o zaposlenju, početkom kolovoza primljen je mljekar Johann Haussmann iz Nuernberga. Odredbe njegova ugovora zapisane su na 233. listu rukopisne knjige i sastavljen je u dva primjerka u Beču 1. kolovoza 1724. godine. Mljekar brine za stoku i dužan je davati sol. Uz plaću od 50 for. na godinu mljekar dobiva žito, ječam, drva, leću, sol, 6 vjedara vina, približno 336 L. On mora voditi brigu o jednogodišnjoj, dvogodišnjoj i trogodišnjoj stoci, količini mlijeka i maslaca po jednom grlu. Za pomoć dobiva slugu i sluškinju. Za sebe smije držati svinje i kokoši, ali ih ne smije prodavati.

Zajedno s mljekarom, na put je otpremljen bakreni kotao od 100 mjera mlijeka težak približno 20 kg. Drugog pribora pod lokotom bilo je 30 komada. Uz sito i dva željezna vjedra, žlicu i lopaticu, bilo je funta, oko 0.5 kg enziana i 0.25 kg kamenog ulja, prema današnjem značenju nafte ili prema starijem nazivu petro-

⁴⁰ HR-DAOS 476, knj. 1, list 223.

⁴¹ U to su vrijeme tamo obavljani važni susreti i dogovori. Već 1725. ovdje je potpisan prvo mirovni pa još i važan trgovački ugovor između Španjolske i Austrije.

⁴² Svakako da je razumljivo pitanje nije li to željezni mehanizam javne ure. U kasnijim popisima službenika vodio se na kraju duge liste uvijek jedan službenik kojemu je plaćano navijanje ure.

leja.⁴³ U istoj pošiljci bilo je pribora od drveta po 240 greda i još 240 tanjih te 5.000 čavala.

Na kraju kolovoza zaposlen je *Fasan Jaeger* Matthias Zelenij Jerzabesk i krenuo je za Valpovo. Uz tu bilješku barun je zabilježio da su točke ugovora iste kao i na stranicama 225, što znači da je i on primao 40 for. godišnje te žito, ječam, sol, 10 klaftri drva i 5 vjedara vina, približno 280 L.

U lipnju je sklopljen ugovor s krčmarom Johanom Michaelom Boehmom, a početkom rujna sa Simonom Plobergerom, krčmarom u Miholjcu. Sredinom rujna ponovo je od opunomoćenika Torrija kupljeno novih 600 vjedara vina, približno 33.600 L.

Na sljedećim listovima isprepliću se različite vijesti; bili su neki nemiri među stanovnicima Kapelne u koje se barun nije htio previše uplitati. Trebao je on donijeti i neophodne odluke, stoga što je na nekim građevinama bilo potrebno obaviti ispravke i preinake. Kako je bilo tijekom jeseni, može se djelomično zaključiti. Možda je barun taj put plovio do Vukovara. Piše da je izašao na dravskom vrhu, što bi značilo 20 km nizvodno od Osijeka. Dalje piše da će sve pošiljke u budućnosti slati za Vukovar.

U studenom bilježi da od inženjera Freijthofera dugo nije dobio vijesti. Zaključuje da je nakon završetka mlina neophodno smanjiti sadašnji broj 16 tesara i 12 zidara. Čini se da se gradi krovšte kapele u dvorcu. Te je jeseni počelo uređenje fazanskog jarka, širenje aleja i sadnja stabala lipe i kestena. U međuvremenu je gosp. Freijthofer zatražio plan za fazanski vrt. Nekoliko stranica dalje saznaje se da je izvjesna gospođa Praeglin dala u razmjenu neke vrste fazana i sitne divljači.

Iz zapisa tijekom 1724. godine na 232. listu saznaje se da je između svih aktivnosti i poslova koje je pokrenuo u ovoj trećoj godini uprave valpovačkim vlastelinstvom barun Hilleprand počeo s organizacijom dolaska obitelji iz njemačkog carstva. Isto tako saznaje se da je njegov brat živio u Pragu. S njim je bio stalno u prepisci i na taj je način provjeravao cijene roba i usluga. Mogao je isto tako provjeravati tehnološka rješenja za mljevenje žitarica, piljenje dasaka, preradu mlijeka, a o pravljenju piva da se posebno i ne govori.

Na kraju ove godine barun je zatražio ponovo prijedloge od svojih službenika u Valpovu za listu zimskih poslova i za rano proljeće iduće godine.

Istodobno je odlučeno da se iz Golinaca zaposli izvjesni Nikola Mathienicz. Uz njega su za održavanje reda i obilazak vlastelinstva zaposleni još po jedan hajduk iz Golinaca, Kučkanaca i Radikovaca. Spomenuta su tri mjesta u bližoj okolini Kapelne.

⁴³ Te dvije tvari, encijan i nafta, bile su neka vrsta lijekova u liječenju goveda.

Zaključak

Ovdje iznesene činjenice o prvim trima godinama uprave P. A. Hillepranda pokazuju da je prijelaz iz komorske uprave, pod kojom je bilo Valpovo i pripadajuća naselja, zajedno s dijelovima oslobođene istočne Slavonije, promjenom vojne uprave u civilnu, ostvario napredak. Za podanike je promjena mogla biti osjetljiva. Barun je vrlo vjerojatno znao, jer on je bio dio upravljačkog aparata u samom središtu moći, kakve su objektivne prilike u takvim sredinama. Koliko su one bile i drukčije od onih u Banatu⁴⁴ ili Vukovaru ili Baranji⁴⁵ utvrdio je neprestano propitujući se kod određenih službi ili svojih poznanika ili rodbine. Da je imao viziju kako promijeniti postojeće stanje posve je vidljivo, a svojim je nastojanjima da se uvede red, moglo bi se reći, pokrenuo proces obnove.

Već spomenuta pojedinost iz prvog zabilježenog pisma da *želi živjeti u miru sa svima* jest poput zaštitnog znaka njegove uprave. Da je trebalo obnavljati građevine poznato je od ranije. On je u tom istom pismu, prvom po redu, nešto dalje napisao *ich bin ein Liebhaber von Bauen*, pa ta rečenica kazuje da je želio graditi vrijedne građevine.

Uz dvorac⁴⁶ kakav nam je poznat, a nastao je na temeljima ranijih građevina, park, koji se počeo oblikovati i prije gradnje župne crkve, stvorio je dostojnu protutežu prizemnim kućama svojih podanika uz puteve prema Petrijevcima i Miholjcu.

Petar Antun utemeljio je vitalnu strukturu uprave vlastelinstva. Svoj posjed ustrojio je kao privredno poduzeće. Vlastelin kao predstavnik feudalnog društva pretvorio se u poduzetnika. Danas bi se reklo da je proizvodio živežne namirnice, snabdijevao podanike ispravnim brašnom, osiguravao snabdijevanje svježim mesom, proizvodio sir, namirnicu koja se mogla duže čuvati, i nadgledao proizvodnju piva. Sigurno je da je poštovao odredbe o sječi stabala i vodio brigu o pravilnom nadziranju broja divljači. Kasnije uvođenje proizvodnje potaše, kalijevog karbonata u šumama oko Koške te neophodne sirovine pri dobivanju stakla, dokazuje da je barun nastojao proširiti broj svojih proizvoda.

Struktura uprave vlastelinstva bila je dovoljno dobra, preuzeo ju je I. K. Adamović, a poslije i drugi. Trajala je više od jednog stoljeća. Propisi o

⁴⁴ Dana 14. listopada 1716. protjerana je turska posada iz Temišvara.

⁴⁵ Princ Eugen Savojski dobio je 13 sela, među njima i Bilje, u međurječju Drave i Dunava još 1698. godine. Do 1717. godine dvorac je bio izgrađen i pouzdano se zna da je princ u njemu boravio kraće vrijeme. Upravu su uz upravitelja vodili različiti namještenici.

⁴⁶ Treba znati da je između 1712. i 1714. godine bio završen građevinski dio donjeg dvorca Belvedere pa se uređivala unutrašnjost. Poslovi oko uređenja vrta u dvije stepenice započeo je na prijelazu 1721. u 1722. godinu.

dužnostima vlastelinskih službenika bili su također plod barunova viđenja uspješne i djelotvorne uprave i trajali su još desetljećima poslije njegove smrti. Ista struktura upravljačkog aparata i zapisanih dužnosti pojedinih službenika dopuštala je višemjesečna izbjivanje vlasnika. Postojanje poštanske službe (pisma su putovala do Beča oko 8 dana) omogućilo je tjedno izvještavanje o problemima na vlastelinstvu i izravno odlučivanje samog vlasnika. Iako je boravio u Beču i bio carev službenik, barun je čvrsto nadgledao i upravljao poslovima na vlastelinstvu.

U svakodnevnom upravljanju poslovima bilo je brige za podanike. Barun, prema zapisu na listu 46, piše da je čuo za groznicu od koje boluju neki ljudi i pri sljedećem slanju robe i predmeta šalje lijekove. Bile su to različite vrste ljekovitih trava iz kojih su se radili tadašnji lijekovi. Kako se borio s ostalim problemima, a njih je bilo, zapisao je barun u brojne prijepise pisama i bilješke, među stranice rukopisnih knjiga bečkih protokola.

Izvori

1. HR-DAOS 476,
2. Gospodarsko-upravne knjige, knj.1, 12, 13, 14, 15, 16.
3. Serija spisa u kutijama: K 2, 7, 46, 119 i 181.

Literatura

4. Karaman, Igor, Valpovačko vlastelinstvo, ekonomsko-historijska analiza, JAZU, Zagreb 1962.
5. Karaman, Igor, Najstariji inventar Arhiva valpovačkog vlastelinstva baruna Hilleprand-Prandau iz 1789./1790. godine, Glasnik arhiva Slavonije i Baranje, 1/1991, 97-117, Osijek, 1991.
6. Mažuran, Ive, Valpovo, sedam stoljeća znakovite prošlosti, Valpovo, 2004.
7. PERČI, Ljerka, Prilog poznavanja glazbenog života u Valpovu od 1790. do 1825. godine u svjetlu arhivskog fonda obitelji Prandau i Normann, Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku 22, 2006., 115-139.
8. Perči, Ljerka, Kommetij=Haus zu Valbo: prilog poznavanju kazališnog života u Valpovu od 1809. do 1823. godine u svjetlu arhivskog fonda obitelji Prandau i Normann, Osječki zbornik 28, 2007., 127-143.
9. Perči, Ljerka, Kazalište u Valpovu od 1809. - 1823. godine: prilog poznavanju kazališnog života u Valpovu od 1809. - 1823. godine u svjetlu arhivskog fonda HR-DAOS 476. Krležini dani u Osijeku 2006., Zagreb, 2007., 45-58.
10. Perči, Ljerka, O uzgoju limuna, ananasa i grijanim staklenicima u Valpovu, Valpovački godišnjak 12, 2007., 29-56.

THE VALPOVO MANOR IN THE BEGINNING OF THE BARON P.A. HILLEPRAND'S ADMINISTRATION

Summary

The research of the archival materials of a large fund i.e. parts HR-DA-OS 476 from 1722 until 1724 has resulted in this paper dealing with manor administration takeover from Royal Chamber military authority into the private property of royal counsellor Petar Antun Hilleprand baron Prandau. By using various documents, letters, notes, reports and contracts, this paper conveys less known data about complex construction work such as the reconstruction of the mediaeval fortress into a representative castle opposite the gardens and alleys that lead to the centuries-old forest. The contracts with various masters and apprentices working on the reconstruction of the castle are subject of the research in addition to the contracts made with milkmen, brewers, inn-keepers, game-keepers and gardeners. The author presents the educated lawyer and cultivated feudalist Petar Antun Hilleprand as an entrepreneur who formed his manor as a complex enterprise with elaborated duties for all its employees. On the occasion of his visits in spring and autumn, the baron checked work quality, made necessary changes and supplemented regulations for managing various activities. With such manor structure he had a complete survey over manor proceeds and expenditure thus by staying in Vienna, he could undisturbedly make decisions about its progress.

Keywords: the Valpovo manor from 1722 until 1724, royal counsellor P.A.Hilleprand baron Prandau, castle construction, garden planning, contracts with builders, joiners, brewers, milkmen, gardeners

Inventarium

Uben velt. und d. d. Herrschaft Mobilien, welche mir von
Antecessore Frau Johanna Bartha zur weiteren Verfertigung
am 31. Maj A. 1723. richtig uben anvertraut worden.
Wie folgt.

Der Buchern und and.
Haupt: Documentis.

1. Corpus chartis Hungarici in Germanica
gebunden mit einem grünen F. d.

2. Caspari Schmid ad pres. Municipij: Brev:
Coment: Tomus unus in oblatum.

3. Caspari Schmid Tom: 2°.

4. Caspari Schmid Tomus. 3°.

5. Eius Kaiser: Luitpoldus, Politiq.
Haupt: Malefiz, und and. or. mag.
und in Germanica gebunden mit
einer weiß gestrauchten F. d.

6. Eius Gottfriedus Verbarium und
gründlich. formular.

7. Eius Gottfriedus Haupt und
Haupt or. mag.

Prva stranica inventara valpovačkog vlastelinstva od 31. svibnja 1723.

Den Gersich

1. Hofbau Holz mit einem Stein
Wald und Lärche.
2. Hofbau Holz mit einem Stein
Lärche im Garten gebührend.
3. Hofbau Holz mit einem Stein.

Den Weißgering

7. Hofbau Holz mit einem Stein
und 4. Hofbau Holz mit einem Stein.
5. Hofbau Holz mit einem Stein
und einem Stein und 4. Hofbau Holz
mit einem Stein.
4. Hofbau Holz mit einem Stein
mit einem Stein.
6. Hofbau Holz mit einem Stein.
12. Hofbau Holz mit einem Stein
mit einem Stein.
8. Hofbau Holz mit einem Stein.
3. Hofbau Holz mit einem Stein.
6. Hofbau Holz mit einem Stein.
4. Hofbau Holz mit einem Stein.
6. Hofbau Holz mit einem Stein.
3. Hofbau Holz mit einem Stein.
4. Hofbau Holz mit einem Stein.
1. Hofbau Holz mit einem Stein
mit einem Stein mit einem Stein.

Druaga stranica inventara valpovačkog vlastelinstva od 31. svibnja 1723.

Mit dem König Miß in fimm
Haupten,
Caffee Luzum wuße 3 Indiamiß
geschicklich.

das fernerste Miß geschicklich
und die Summe ferner, am besten
Doch nicht in geschickten Blumen
geschicklich, sondern oben in der Welt
für geschickter, in der mitte und
oben, nicht in der Welt
für nicht geschicklich, aber in der Welt:
geschicklich: die von geschicklich, am
in der Welt nicht geschicklich, am
geschicklich geschicklich. geschicklich.

1. von der Welt.

6. von der Welt.

2. geschicklich geschicklich.

1. geschicklich.

1. ganz geschicklich geschicklich.

1. geschicklich geschicklich in der Welt
geschicklich in der Welt, nicht in der
Welt geschicklich.

3. ganz geschicklich.

geschicklich geschicklich in der Welt ganz geschicklich

2. geschicklich geschicklich.

1. geschicklich geschicklich.

Pieter Valpovačko et al. et al. et al.

Peter Schönicke

Treća stranica inventara valpovačkog vlastelinstva od 31. svibnja 1723.

Inventar
~~de 700. 701. 702. 703. 704.~~
~~705.~~

~~A^o 378~~ 3

123. 31° Maj
 N° 570. Fol. 8.

Inventar
 1° Valp 31° Maj 1723.

Poledina inventara od 31. svibnja 1723.